

ЕТНОЛИНГВИСТИЧНИ ОСОБЕНОСТИ НА НЯКОИ БЪЛГАРСКИ МЕЖДУМЕТИЯ

Катерина Томова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

ETHNOLINGUISTIC FEATURES OF SOME BULGARIAN INTERJECTIONS

Katerina Tomova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

This text is a functional and semantic analysis of a particular interjection whose usage is considered by many to be typical of the Balkans and whose meaning is represented in Bulgarian by the verb „to click one’s tongue“. The idea is to test A. Wierzbicka’s statement that interjections are mostly based on culture-specific conventions, rather than on the universal laws of nature. For this purpose we shall attempt to generally outline the ethnic features of this particular lexical unit at the background of other Slavic languages – mainly Czech and Russian.

Key words: interjections, ethnolinguistics, vocal gesture

Немногобройните изследователи на междуметна тематика почти винаги подчертават, че междуметията са сред най-характерните особености на националната култура. Според А. Вежбицка нито една лексикографска статия не дава на читателя инструкции относно това – в какви ситуации употребата на *who*, *gee*, *ah* или *phew* би била неуместна, няма и начин изучаващият чужд език да се досети сам без предварително обучение или без продължителен престой в англоезична среда (Вежбицка 1999: 613). Очевидно е, че самите междуметия определено не могат да бъдат смятани за езикови универсалии, а по-скоро фактът, че във всеки език съществуват кратки, морфологически неразчленими (непроизводни) лексикални единици, които директно изразяват текущото ментално състояние на говорещия. Що се отнася до емоциите (за разлика от психосоматичните характеристики), и особено тяхното демонстриране, те безспорно са част както от наро-

допсихологията, така и от културата и светоусещането на всеки отделен индивид. Това обяснява факта, че често при изграждането на литературен или филмов образ на чужденец в речевата му характеристика бива включвано културноспецифично междуметие, което веднага идентифицира националната принадлежност на героя. Например:

- Мон дийо! Аз бях приспан, отвлечен, напъхан в тази бяла дупка. И то няколко мига може би преди избухването на А-бомбата. Само няколко мига!... Какво бе станало с Париж, с близките ми, с Франция, със света? Къде се намирах и защо се намирах тъкмо тук? (Манов, Е. *Галактическа балада*)

При превод тази особеност обикновено се запазва, тъй като се възприема като екзотизъм:

- Ruský zajatec, kterému to Švejk vyprávěl, díval se na něho s plným porozuměním, že z celé řeči nerozumí ani slova.
„Ne ponimat, já krymsky tatárin, Allah achper.“ (Hašek, J. *Osudy ...*)

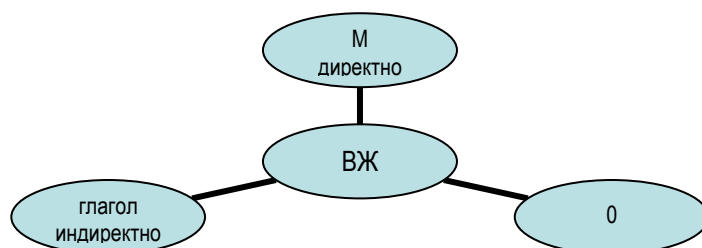
Руският пленник, на когото Швейк разказваше това, го гледаше с пълно съчувствие, личеше, че не разбира нито дума от цялата му реч.

– Не понимат, я кримский татарин, аллах ахпер. (Хашек, Я. *Приключенията на ...*)

Често срещано мнение е, че само българите цъкаме с език по различен повод, изразявайки всякакви емоции или несъгласие. Идеята ни е да подложим на проверка това твърдение, като с помощта на корпусови данни анализираме от лингвопрагматична гледна точка възможно най-много и най-разнообразни употреби на междуметието *тц*¹. Тъй като използваме модела на И. А. Шаронов, ще си позволим да го представим в най-общи линии. Авторът прилага метод, който въпреки редицата въпросителни предлага един прагматичен и сравнително успешен начин на описание и анализ, макар и само на първообразните емоционално-експресивни междуметия. На първо място, И. Шаронов разделя писмената от устната реализация на междуметията. За устната реализация е използван терминът *вокален жест* (ВЖ) – рефлекторна неречева вокализация. Става дума за непосредствена реакция, провокирана от определен стимул, която се проявява в конк-

¹ Случаите, в които *тц* изразява несъгласие, отрицание, са извън обсега на настоящото проучване, тъй като очевидно става дума за синоним на отрицателната частица *не*.

ретна *симптоматична ситуация*. За разлика от междуметието вокалният жест е естествен симптом, изразяващ емоционалния статус на говорещия (Шаронов 2008: 106). Междуметието, макар и нестандартно и със звукоподражателна мотивация², все пак е лексема, която с различна степен на адекватност транслитерира паралингвистични звукове на човешкия артикулационен апарат. Функцията на междуметието е да посочи и идентифицира вокалния жест. Следователно анализът на междуметията би трябвало да включва и анализ на вокалните жестове – област, която към момента е изключително слабо концептуализирана и осмислена. Основните проблеми са свързани с факта, че ВЖ и междуметията са единици на принципно различни семиотични системи. ВЖ може да се проектира в езика по няколко начина. *Директно* чрез транслитериране, т.е. чрез междуметие, което евентуално може да се превърне в мотивираща основа за образуване на пълнозначни части на речта (*ах – ахам, ахна*). По-рядко *индиректно* ВЖ първо получава наименование чрез т.нар. глаголи със специфичен субект (отглаголно или друг вид съществително) (вж. Халачева 2004), а впоследствие се оформят чрез съкращаване на глаголната основа отглаголни междуметия *мрънкам – мрън-мрън*³. Разбира се, макар и да носи потенциала за образуване на междуметия от този вид, не всеки глагол се подлага на подобни словообразователни процеси (*плача, пищя, сумтя, хълцам*). На последно място, ВЖ може изобщо да не получи езикова реализация и така да изпълнява само смислова, но не и смислоразличителна функция. (В българския език не открихме междуметие, което да фиксира вокализация при реакция на погнуса, придружена от инстинктивно отдръпване назад обикновено с леко потръпване.)

² Според известния трихотомен модел на Ч. Пърс междуметието е *иконичен* знак.

³ В етимологичен план по-голямата част от тези глаголи също са със звукоподражателна мотивация, т.е. става дума за специфична вторична ремеждуметизация от типа *звук комплекс* (използван вероятно първоначално като междуметие) – глагол – отглаголно междуметие.

Много често във фонетичен план ВЖ са изградени от звукови елементи, неприсъщи за повечето езици – гърлени, цъкащи, експлозивни. Графичното им регистриране е своеобразен компромис между устна и писмена реализация, което нерядко ги поставя зад пределите на кодификацията. В резултат един ВЖ бива предаван с различни междуметия. Срв. напр. въздишка от досада – *уф, ух, ох*; въздишка от възмущение – *фу, фю, пфу, тю*.

Особено ярко всички тези проблеми изпъкват в съпоставителен план. Дори ВЖ да са сходни в семантично и функционално отношение, отделните езици ги инкорпорират по различен начин и до различна степен, като въпросът далеч не е само фонетико-фонологичен и словообразователен. Срв.:

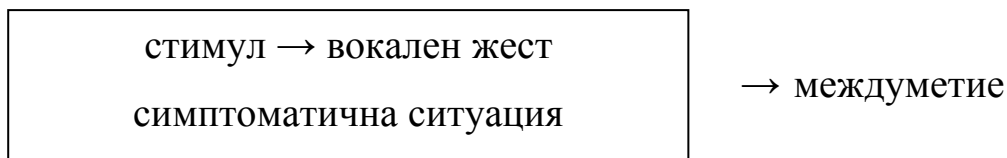
БЕ: подсвирна с уста *от възхищение* – няма конвенционално междуметие с точно такъв функционално-семантичен заряд. Съществува само лексикографски отразена единица *фюуу* – *за наподобяване на леко, приглушено свирене с уста* (БТР 1973), напр.:

В този момент на вратата се появи Кику и Блаторн **подсвирна възхитено**. – Боже мой! Кику го поздрави и му предложи саке. – С какви думи да изразя, че дамата е изумително красива? (Клавел, *Шогун*)

РЕ: фью – *межд.* 2. при выражении удивления, *восхищения* или – наоборот – неодобрения, пренебрежения (НРРЕ 2000)

ЧЕ: *fuk* – citosl. 1. *naznač. foukniti, rychlý únik ap.* (РКЧЕ 2006)
– ху, фу, фюй (*за духане*): **fuk, a bylo po světě** – фюй и светлината изгасна (ЧБР 2002)

Част от методиката на описание на междуметията чрез ВЖ е свързана с каталогизиране на споменатите вече симптоматични ситуации. Ако трябва да представим схематично релациите между отделните компоненти, един от възможните начини е следният:

Основните признаци на една симптоматична ситуация са:

1. Обобщен стимул, предизвикващ ментално-емоционалното състояние на субекта.
2. Наименование на ВЖ.

3. Паралингвистични средства (жестове и мимики), които почти винаги съпровождат ВЖ и по този начин уточняват контекста във функционално-семантичен план.

4. Интонация и други фонетични характеристики на ВЖ.

5. Характер на последващо речево и неречево поведение на субекта.

6. Списък на междуметия – синоними.

По функционален критерий И. А. Шаронов разделя симптоматичните ситуации и ВЖ, които участват в тях, на две големи групи⁴. При *събитийните* симптоматични ситуации „авторът“ на ВЖ е включен в действието, *събитието* като пряк участник или като свидетел. За уточняване на типа симптоматична ситуация възприемащият я би могъл да зададе въпроса: *Какво се случи? / Какво стана?* За *обектните* симптоматични ситуации пък е характерно представянето на действителността като *обект*. „Авторът“ на ВЖ се дистанцира от събитието, за да го анализира, класифицира и оцени. Перцепцията на обектен ВЖ предизвиква диагностичен въпрос: *За какво става дума? / За какво говориш?*

Макар и съвсем общо представени, идеите на И. Шаронов определено внасят яснота в семантичното тълкуване на междуметията, което обикновено в речниците се изразява в изброяване на названия на емоции. Въвеждането на ВЖ, резултат от типизиран стимул – събитие или обектен, позволява по-бърза и най-вече по-обективна идентификация на междуметните единици (Шаронов 2008: 159).

В светлината на гореизложеното предмет на проучване е ВЖ, номиниран в българския език чрез глагола *цъкам с език*, и писмената му реализация. Анализът ни има два основни плана. Единият е чисто формален и се отнася до начина, по който ВЖ се проектира в езика, а другият е функционално-прагматичен и засяга въпроса при какви обстоятелства и какво изразява българинът, когато цъка с език. Тълковните речници дават следното описание:

1. Изговарям „ц-ц-ц“; изразявам учудване или съжаление (БТР 1973);

2. Изговарям, произнасям звук „ц“ за израз на учудване или съжаление. (БТР 1994);

⁴ Класификацията се базира на когнитивната теория на емоциите, според която човешкото съзнание проектира външния свят в три аспекта: събития и техните последствия, обекти и техните свойства и признаци, агенти и техните действия (Ортони, Клоур, Колинс 1995 по Шаронов 2008: 155).

3. Изразявам съжаление, съчувствие, възхищение, като многократно изговарям звук ц. (СТРБЕ 1994);

4. Изразявам съжаление, съчувствие или изненада, възхищение, като многократно изговарям звук ц (<http://talkoven.onlinerechnik.com>).

Прави впечатление липсата на коментар относно ярката фонетико-фонологична специфика на този звук. Тази характеристика, дори и да не е посочена в речниковата статия към междуметието, очевидно е общоизвестна. Фактът, че става дума за звук извън фонетичната система на езика ни, не пречи на българина безпогрешно да разпознае аспираторното ц. Междуметието, зад което откриваме проучвания ВЖ, обикновено бива регистрирано от лексикографите така:

БТР 1973:

тц, ц-ц-ц, цъ (изговаряно меко и с поемане навътре) – межд. Изразява учудване, отрицание или несъгласие.

БТР 1994:

тц-тц-тц, ц, ц-ц-ц, цъ-цъ-цъ (изговаряно като мека съгласна ц с поемане на въздушната струя навътре) – межд. разг. За израз на учудване, съжаление.

СТРБЕ 1994:

тц-тц – междум. разг. За изразяване на учудване, съжаление и др.

В тълковния онлайн речник междуметието не е посочено, а в ОПРБЕ 2012 откриваме формите *тц-тц-тц* и *цъ-цъ-цъ*.

Противно на очакванията, този ВЖ не е характерен само за българите. Й. Вахек описва „познатия както в чешкия (и словашкия), така и в английския език „цъкащ“ дентален експлозивен звук, чиято особеност се състои в това, че се артикулира не при издишване, а при вдишване“ (Вахек 1981: 126). Функцията на този звук според автора е да изрази изненада – приятна или неприятна, а понякога и възхищение или обратното – възмущение, в зависимост от изненадата. Според системата на Международната фонетична асоциация писмената фиксация на този звуков елемент е [ɟ]⁵. Английският език отразява писмено ВЖ чрез съчетанието от графеми [tut]. Няма съмнение, че подобно на българския, и англоезичният читател разпознава без проблем ВЖ. Интерес обаче заслужава фактът, че в английския език, наред с традиционната, съществува и акустична интерпретация – [tlt]. Така постепенно от паралингвистичен звук, транскрибиран по определен начин, се развива лексикална единица – междуметие, от която много

⁵ От 1989 г. МФА заменя този знак със знака [ɟ]

бързо се образува глагол *to tut*. (<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tut>)

Руският език също реализира проучвания ВЖ или чрез междуметието ц-ц-ц (1. *употребяется для выражения сожаления*; 2. *употребляется для выражения досады, раздражения, удивления*), или чрез глагола цокать – *издавать короткие, прищелкивающие звуки языком, выражая досаду, недоумение, удовольствие и т.п.* (СТРРЕ 2001). Срв.:

- Ого, да они, никак, тебе голову перевязали? — Он, прищёлкивая языком, ощупал меня... — Ц-ц-ц! Дело плохо — это они тебя берегут, надеются из тебя что-нибудь выпытать!.. Тебя запросто не расстреляют, нет... (Кнорре, Ф. *Каменный венок*)

- Девицы в клубе сокрушено зацокали, когда я рассказала про свое загадочное недомогание. (Ткачева, А. *Приворот*.)⁶

Тези процеси в чешкия език имат по-различно развитие. Първоначално ВЖ със сходна семантика прониква на лексикално и морфологично ниво чрез глагола *ckáti, -aju – obdivně pomlaskávat* (www.phil.muni.cz/cest/predmety/mstc_slovník). Мотивиращата основа *c-* е очевидна.

Най-вероятно слабата фреквентност обаче изтласква единицата обратно към периферията на езика и днес откриваме (макар и рядко и в по-стари тълковни речници) само междуметието *c, tc, tcs – vyjadřuje různé city, zejm. opovržení* (РКЧЕ 1989). Срв.:

- „Tedy si představ: polívka s nudlema, hovězí maso se sardelovou omáčkou, dvě husí stěhna, knedlíků a zelí do stropu a palačinky!“
„C-c ta-ta,“ mlaskl Baloun. (Hašek, J. *Osudy ...*)

- Можеш да си представиш, значи: супа с фиде, говеждо със сарделен сос, две гъши кълки, кнедли и зеле чак до тавана и палачинки!

- Цццц, дяволското! – измляска Балоун (Хашек, Я. *Приключенията на ...*)

ВЖ в чешкия език, както личи от примера, е означен с глагола *mlaskat*, който не е толкова семантично диференциран, както в българския и руския език и има различна от писмената фиксация на ВЖ словообразователна основа – *mlaskat – vydávat uvolněním sevřených rtů n. jazyka od patra zvlášttní zvuk (při jídle ap.)* (РКЧЕ 2006). В съвремен-

⁶ Примерът е от монографията на И. А. Шаронов, стр. 90.

ния чешки език обикновено ВЖ писмено се изразява чрез вторично отглаголно междуметие – *mlask, mlsak*. Срв.:

- „Princi. Ahoj, ty chlape. A zamlaskala na něho jazykem proti patru – mlask, mlask, mlask“. Otočila se na dívku, co krmila hada. Nikdy dřív tu nebyla, když Faunia přišla navštívit Princ, a nejspíš je nová. (<www.korpus.cz.>)

- „Nejmilejší ženská, jakou jsem kdy potkala. Ale měla ten nešvar, že kritizovala moje oblečení. Všem vykládala, že jsem výstřední. Usadila jsem ji.“ „Nožem nebo pistolí?“ „Mlask. Mlask. Když její manžel přišel o práci, najala jsem ji na úklid domu. Tý namyšlený osobě se to vůbec nezamlouvalo, zvláště když jsem ji záchody vždycky nechala udělat dvakrát.“ (<www.korpus.cz.>)

Анализът на лексикографското регистриране и корпусовите данни извежда ключовия компонент във функционално-семантичния аспект на ВЖ. От изброените в речниците названия на чувства и състояния при тълкуването на *цъкането с език* прави впечатление същественото *изненада* (евент. *учудване*). Психолингвистите смятат изненадата за неутрално психическо състояние, резултат от конфликт между очакван и реален ход на събитията, който пък от своя страна провокира и предизвиква (но невинаги!) положителни или отрицателни емоции. И. Шаронов квалифицира изненадата като протоемоция, върху която могат да се натрупват аксиологични оценки, модифициращи я във възхищение, негодувание, насмешка и др. (Шаронов 2008: 173). Това според нас обяснява факта, че писмената регистрация на проучвания ВЖ се проявява много по-често в обектни симптоматични ситуации, отколкото в събитийни. Както вече бе посочено, ВЖ от този тип представляват реакция на свойства и признаци на обекта, пропуснати през мрежата от субективни представи и очаквания на „автора“ на ВЖ. *Цъкането с език* според събраните примери може да бъде реакция главно на следните стимули:

1) степен на признака на обекта (*силно впечатление*)

- – Твоя милост, ходил ли си, обикалял ли си тъй повечко свят?
– Ходил съм, бай Ганьо, доста.
– Ии, ами аз що свят съм изтръшнал! Ц.. ц.. ц.. Ти остави Едрене, Цариград, ами във Влашко! Ти вярваш ли? Туй Гюргево, Турну Мъгуреле, Плоещ, Питещ, Браила, Букурещ, Галац⁷. (Константинов, А. *Бай Ганьо*)

⁷ Подчертаните изрази служат като вектори, които насочват към определяне на типа стимул.

- Преди да надърна в заводите за автомобили „Тойота“ в Япония, където, като мигнеш, и една кола излиза (ако не мигнеш – пак излиза), преди да **цъкам с език** на това, че компанията „Амадзаки“ произвежда електронни мозъци, които извършват физическа работа, преди да видя с очите си чудесата в онази страна, аз имах рядката възможност и удоволствие да разговарям с този пионер в икономическото ни развитие – на чаша. (Сейков, А. *Япония в моя живот*)

2) странност на обекта (*недоумение, съмнение в истинността*)

- „Живот!“ Само тази една-единствена думица: „Живот!“ „О, боже“ – изохка господин Винси. „**Тц, тц**“ и „О, боже мой!“ Нищо друго не му идваше на ум да изрече. Естествено той беше много учуден. Сновеше от стаята към портиера и от портиера към стаята в най-дълбоко недоумение. (Уелс, Х. *Откраднатото тяло*)

- Това е много осъдително от ваша страна. Карате ме да **цъкам укорително с език**. Съвсем не е постъпка на добър гражданин. Но, по дяволите, това е постъпка на истински влюбен човек. (Кар, Дж. *Докато смъртта ни раздели*)

- – Я гледай, босилек! **Ц... ц... ц...** И чехите имат босилек, браво! — обажда се трети и рукват да гледат босилека. (Константинов, А. *Бай Ганьо*)

- „И знаеш ли какво още, Долорес?“ – пита. „**Тц – цъкам с език**. – Шашната съм.“ „Няма да е нужно да лижеш ничии подметки, ако... – В същия миг прекъсна и ме изгледа много изненадано. – Долорес? Добре ли си?“ Но аз не можех да кажа нищо. В ума ми се бе появила най-ужасната и най-прекрасната картина. (Кинг, Ст. *Долорес Клейборн*)

- На някоя дама показахте ли тоя адрес? – попита той през смеха.
– Защо? Показах го зер! Е?
– Е? Знаете ли какво е написано тук?
– Какво?
– Написано е „...Zde je zapovêdeno...“ „Тук е запретино да се...“ Ти си го преписал от някоя стена.
– Има хас! Гледай! **Ц... ц... ц!** Истина ли казваш? Гледай! – каза бай Ганьо, поцъка малко с езика си, па почна и той да се смее. (Константинов, А. *Бай Ганьо*)

3) осъзнато несъответствие с желаното, очакваното (*съжаление, възмушение, неодобрение*)

- Върви му. – Събчо зацеди през зъби: – Дебелото Миче – Карабелювата – тепърва жа дебелее... Да плюе на братовата си памет – тю, анасьна – Хм, **тц, тц**.. Ама нищо! Добър е господ. (Страшимиров, А. *Хоро*)

• И после, когато онзи успя да я изтърве и да се изпръска, добави с укор: – **Тц, тц!** Днес наистина трябва да си муден, но чак пък толкоз! (Чолаков, Я. *Вечното завръщане*)

• В течение на този разказ бай Ганьо изказваше с разни движения, с глава и ръце, чувствата, които го вълнуваха: ту **зацъка с език** и изпусне едно: „Тюх, да се не видеше макар!“, ту погледне сестра си па заклати глава: „клетата!“, ту погледне покойния момък, заклати заканително глава и светне мълния с очите си, като че иска да каже: „Хич олмаса, тоя дангалак е изял някои... някоя попара.“ (Константинов, А. *Бай Ганьо*)

• При вида на мечтателите, които безцелно се мотаят, потънали в носталгична забрава или зареяни в празни надежди, неодобрително цъкам с език. – Виж ги само – просъсквам презрително. – Вместо да си поразмърдат задниците и да направят нещо истинско. (Паркс, А. *Да си намериш майстора*)

• Ах, пърдон, извинете, оцапах ви бохчата... **Ц... ц... ц...** Тюх да се не види!... Увлечен от желание да се препоръча за цивилизован човек, бай Ганьо не можа да поеме право чинията със супата, която му подаде стопанката, и изля доста от нея върху масата и додето да му попречат, той събра една част с лъжицата и я изсипа в чинията си. (Константинов, А. *Бай Ганьо*)

В основата на събитийните симптоматични ситуации лежи прякото участие в действието, събитието или емпатичната връзка между участници и наблюдатели. Малкото на брой примери с такъв характер могат да бъдат отнесени към специфичен подвид на събитийните. Т.нар. агентивни симптоматични ситуации са свързани с оценка на дейността на събеседника или на трети лица на базата на стандартите за социално и личностно поведение (Шаронов 2008: 157).

• – Хм! Приказки ли е това?... Аз, кай, ще умра, ти ще пукнеш след мене!... Гледай, гледай уста! Гледай ти човек!... Че защо пък аз да съм след него, защо да не е друг! Какво съм му направил? И... бързо, бързо, кай, за месец, два... **Тц, тц, тц!**... (Чудомир, *Страх*)

Хипотезата за различния тип ВЖ, който се крие зад междуметията *ти-ти-ти*, намира своето потвърждение при съпоставка с език, в който рядката употреба на сходен ВЖ е довела до архаизиране на съответната междуметна единица. При превод от български на чешки във всеки отделен контекст се предлагат различни функционални еквиваленти. Срв.:

• – **Ц-ц-ц!** – възхити се Стоян сам от себе си. – Де ще ме познай той сега ! Друг човек съм аз веке, друг...

Hm ! Kdež by mě teď poznal !“ nadchl se Stojan sám sebou. „Teď už jsem docela jiný člověk – docela jiný ... (<www.korpus.cz.>Intercorp)

• – **Тц, тц, тц!...** И тука, казваш, даскале, се е къпал!

Panečku...! A tady říkáš, kantore, se koupal? (<www.korpus.cz.>Intercorp)

• – **Тц, тц, тц!** Я мислим, че само коня е счупил кост!

Ajajajaj! A já myslel, že si jenom jeho kůň polámal kost! (<www.korpus.cz.>Intercorp)

• – Гледай! **Ц...ц...ц!**

Ale, ale, vida! (<www.korpus.cz.>Intercorp)

Там, където се налага, преводачът използва допълнителни компенсаторни механизми (в примера глаголят *цъкам* е преведен описателно с два глагола – *podivit se* и *zamlaskat*).

• – **Ц...ц...ц...!** – цъка Дочоолу.

No né! – podivil se Dočoolu a zamlaskal jazykem. (<www.korpus.cz.>Intercorp)

Както се оказа, *цъкането с език* не е присъщо само на българите. Всяка материална реализация на определен знак обаче неизбежно е натоварена с културни конотации (У. Еко по Щерева 2015: [http](http://)). Етноспецификата на междуметието, зад което откриваме един до голяма степен универсален ВЖ, се състои в следното:

– графичната форма на междуметието *тц/ц* е писмено отражение директно на съответния ВЖ със средствата на фонетичната система на българския език и има условен характер;

– релацията между ВЖ и междуметието може да бъде определена като взаимно еднозначно съответствие, т.е. едното винаги предполага другото, независимо от типа стимул и вида на симптоматичната ситуация;

– междуметието става мотивираща словообразователна основа за пълнозначни изменяеми части на речта и така ВЖ се граматикализира, което пък приемаме като косвено доказателство за високата му честотност.

В заключение бихме искали да отбележим, че това е първият ни опит да представим едно конкретно междуметие и да очертаем неговата

специфичност в българския език чрез методологията на И. А. Шаронов. Ясно е, че винаги, когато обектът на проучване е свързан с човешките емоции и психика, навлизаме в сивата зона на нещо, което не може да бъде реално наблюдавано. Определянето на типа стимул, респ. симптоматична ситуация и ВЖ, в писмен текст се оказва изключително сложно. Обикновено в текста присъстват своеобразни маркери, най-често под формата на модални наречия, възклицания, междуметия и др., но когато липсват, се налага привличане на доста широк контекст. Тогава анализът придобива до голяма степен умозрителен характер и зависи неизбежно от субективните възприятия и интуицията на отделния индивид. За нас обаче това изследване е по-скоро пилотна проверка на практическото прилагане на теоретични постановки, които определено са научно издържани и въвеждат фактически подлежащ на изследване елемент – ВЖ, съпроводен обикновено и от други паралингвистични елементи (мимики, жестове). Факт, който без съмнение е крачка напред в описанието на ядрото на междуметната лексика.

ЛИТЕРАТУРА

- Вахек 1981:** Vachek, J. Paralingvistické zvuky a psaný jazyk. // *Slovo a slovesnost*. Praha, 1981, № 42, 124 – 133.
- Вежбицка 1999:** Вежбицкая, А. Семантика междуметий. // *Семантические универсалии и описание языков*. Москва: Языки русской культуры, 1999, 611 – 647.
- Халачева 2004:** Халачева, Св. *Глаголи със специфичен субект в българския книжовен език*. В. Търново: Абагар, 2004.
- Шаронов 2008:** Шаронов, И. А. *Междуметия в речи, текстѐ и словаре*. Москва: РГГУ, 2008.
- Щерева 2015:** Щерева, К. *Чарлз Сандърс Пърс и съвременната лингвистика*. // *LiterNet*, 30.04.2015, №4 (185), <http://litenet.bg/publish23/k_shtereva/peirce.htm>, 27.10.2015.

РЕЧНИЦИ

- БТР 1973:** Андрейчин, Л., и кол. *Български тълковен речник*. София: Наука и изкуство, 1973.
- БТР 1994:** Попов, Д., и кол. *Български тълковен речник*. София: Наука и изкуство, 1994.
- МСЧР 1978:** Vělič, J., a kol. *Malý staročeský slovník*. Praha: SPN, 1978.
- НРРЕ 2000:** Ефремова, Т. Ф. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. Москва: Рус. яз., 2000.

- ОПРБЕ 2012:** Мурдаров, В., и кол. *Официален правописен речник на българския език*. София: Просвета, 2012.
- РКЧЕ 2006:** Filipeš, J., a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2006.
- РКЧЕ 1989:** Navránek, V., a kol. *Slovník spisovného jazyka českého I. – VIII. IV P – Q*. Praha: Akademia, 1989.
- СТРБЕ 1994:** Буров, Ст., и кол. *Съвременен тълковен речник на българския език с илюстрации и приложения*. Велико Търново: Елпис, 1994.
- СТРРЕ 2001:** Кузнецов, С. А., и кол. *Современный толковый словарь русского языка*, Москва: СПб, 2001.
- ЧРБ 2002:** Бъчваров, Я., и кол. *Чешко-български речник*. Под ред. на Св. Иванчев. София: Труд&Прозорец, 2002.

ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Кар, Джон Диксън.** *Докато смъртта ни раздели*. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1986.
- Кинг, Стивън.** *Долорес Клейборн*. София: Хемус, 1992.
- Клавел, Джеймс.** *Шогун*. София: Народна култура, 1983.
- Кнорре, Фёдор.** *Каменный венок*. Москва: Советский писатель, 1973.
- Константинов, Алеко.** *Бай Ганьо*. София: Български писател, 1963.
- Манов, Емил.** *Галактическа балада*. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1971.
- Паркс, Адел.** *Да си намериш майстора*. Пловдив: Жанет-45, 2003.
- Сейков, Атанас.** *Япония в моя живот*. София: Издателско ателие, 2001.
- Страшимиров, Антон.** *Хоро*. София: Български писател, 1985.
- Уелс, Хърбърт.** *Откраднатото тяло/Английски фантастични разкази*. София: Отечество, 1986.
- Хашек, Ярослав.** *Приключенията на добрия войник Швейк*. София: Народна култура, 1986.
- Чолаков, Янчо.** *Вечното завръщане/Златен кан*, т. 3. Благоевград: Лингеа, 2009.
- Чудомир.** *Страх/Избрани произведения*. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1971.
- Наšek, Jaroslav.** *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Praha ČS 1984.

ЕЛЕКТРОННИ РЕЧНИЦИ И КОРПУСИ

<<http://talkoven.onlinerechnik.com>>, 25.08.2015.

<<http://dcl.bas.bg/bulnc>>

<www.korpus.cz>

<<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tut>>, 19.09.2015.

<www.phil.muni.cz/cest/predmety/mstc_slovník>